

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience al 10 jaar depotbibliotheek voor de heemkundige tijdschriften

Op 15 september 2003, nu bijna tien jaar geleden dus, werd op het Antwerpse stadhuis een samenwerkingsovereenkomst bezegeld tussen de stad Antwerpen en de Heemkunde Vlaanderen vzw. Dit was de start van de deponering van *periodieke uitgaven* (lees: tijdschriften en jaarboeken) van heemkundige kringen in de Stadsbibliotheek Antwerpen.

Vóór die tijd werd een groot deel van alle heemkundige tijdschriften en andere periodieke publicaties verzameld bij Heemkunde Vlaanderen en bij de respectievelijke provinciale koepels. Het belang van het uitgeven van heemkundige publicaties (zowel boeken als tijdschriften) wordt aangemoedigd en ondersteund. Het creëert immers een onderlinge verbondenheid die gebaseerd is op een gezamenlijke interesse en passie: het behouden, onderzoeken,

inventariseren en koesteren van Vlaams lokaal erfgoed en heemkunde.¹ In het pand aan de Kerkstraat in 's-Gravenwezel, waar Heemkunde Vlaanderen vzw destijds gehuisvest was, waren de omstandigheden om een alsmaar aangroeiende tijdschriftencollectie te bewaren echter allesbehalve ideaal. Om de collectie goed te ontsluiten en verder uit te bouwen, was er helaas een gebrek aan financiële middelen, te weinig ruimte en tijd en geen gekwalificeerd personeel voor die specifieke taak.

Heemkunde Vlaanderen ging bijgevolg op zoek naar een partner die op het vlak van bewaring en ontsluiting van dit soort documentair erfgoed voldoende expertise kon bewijzen en vond deze in de Stadsbibliotheek Antwerpen, die sinds 2008 Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience wordt genoemd.

Zicht op de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, langs de kant van het Hendrik Conscienceplein

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience: een voorstelling

Met een bestaansgeschiedenis die teruggaat tot aan het begin van de 16de eeuw, is de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience een van de oudste stadsbibliotheken van Europa, voor zover bekend zelfs de oudste van de Lage Landen. Sinds 1883 bevindt ze zich aan het pittoreske Hendrik Conscienceplein, tegenover de barokke Carolus Borromeuskerk.

‘Vlaams cultureel erfgoed verzamelen, bewaren en toegankelijk maken voor een ruim actueel én toekomstig publiek.’ Zo omschrijft de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in een notendop haar visie naar de buitenwereld. Deze opdracht vervult ze al decennialang, en is in wezen ook haar grond van bestaan. De bibliotheek focust op de humane wetenschappen en spitst zich daarbij toe op deze specifieke vakgebieden: Nederlandse taal- en letterkunde, de geschiedenis van de Lage Landen (met een zwaartepunt op Vlaanderen en de Vlaamse Beweging), boekgeschiedenis, kunst- en cultuurgeschiedenis en tenslotte, inherent aan haar ligging in de Antwerpse binnenstad, alles over Antwerpen en van Antwerpse uitgeverij en auteurs.

Vandaag kan men spreken over een rijke historische en hedendaagse collectie van:

- bijna 700.000 titels (meer dan 1.000.000 boekvolumes), met nogal wat handschriften, en zeldzame en waardevolle bibliofiele edities
- ruim 40.000 boeken van vóór 1800 (oude drukken)
- een indrukwekkende verzameling tijdschriften en dagbladen, met zeker 23.000 afgesloten tijdschriftenreeksen, waaronder 4.200 kranten en ongeveer 2.000 nog steeds lopende abonnementen

Als erkende erfgoedbibliotheek (= een bibliotheek die zorg draagt voor ons documentair erfgoed: handschriften, boeken, kranten, tijdschriften, enz.) is ze erop gericht om te bewaren, of anders gezegd: wat aan geschreven materiaal geproduceerd wordt in de best mogelijke omstandigheden veilig te stellen voor toekomstige generaties. Ze is hiervoor ook professioneel uitgerust, met voldoende fysieke bewaarplaats (ruim 35 lopende km aan boekenplanken). De meest recente magazijnen hebben verrijdbare rekken en zijn klimatologisch regelbaar. Zo wordt een constante temperatuur van 18-20 °C

en een relatieve luchtvochtigheid van 50-55% gehandhaafd. De speciale afdeling Behoud en Beheer ziet er bovendien op toe dat de bewaarplaatsen zo goed als mogelijk stofvrij blijven. Het zijn overigens enkel de bibliotheekmagazijniers, die zich in deze ‘gesloten’ magazijnen ophouden; zij halen de documenten op die door het publiek – veelal studenten, historici, maar evengoed gewone geïnteresseerden – worden opgevraagd. De werken kunnen enkel in de leeszaal worden geraadpleegd, er kan niets worden uitgeleend. Dankzij de naamsverandering vijf jaar geleden is het onderscheid met de Openbare Bibliotheek, nu Bibliotheek Permeke, dus daar waar de inwoners van Antwerpen boeken en andere materialen wél kunnen uitlenen, een stuk duidelijker!

Tijdschriften worden in de Erfgoedbibliotheek in klimaatregelbare magazijnen bewaard

De weg van het heemkundetijdschrift in Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

Als centrale bewaarplaats voor heemkundige publicaties lijkt de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience wel bijzonder geschikt. Ze verzamelt al decennialang publicaties over de geschiedenis van Vlaanderen in een ruime Europese en internationale context. Sinds de overeenkomst fungeert deze erfgoedbibliotheek nu ook al tien jaar als de biblio-

theek voor de lokale geschiedenis van uw streek. Wat gebeurt er met het heemkundig tijdschrift zodra het in deze bibliotheek belandt? Een klein overzicht aan de hand van vier fasen.

1. Verzamelen

Alle tijdschriften waarop een al dan niet betalend abonnement bestaat, dus ook de gedeponeerde heemkundige titels, komen bij de afdeling tijdschriftenadministratie terecht. Hier wordt elke aflevering *administratief ontvangen*, waardoor precies geweten is welke nummers van een titel binnen zijn of niet. Bij ontvangst door de dienst collectievorming wordt elk nummer ook onderzocht om te zien of er geen nieuwe boeken in worden aangekondigd of besproken. Boeken (niet-seriële publicaties) met betrekking tot de lokale geschiedenis worden door de Erfgoedbibliotheek graag aangekocht via de heemkundige vereniging die het tijdschrift uitgeeft. De gedeponeerde tijdschriften zijn vaak zelf een goede bron om lokale publicaties aan te kopen.

2. Ontsluiten

Van elk tijdschrift is een *catalografische* beschrijving gemaakt, dit wil zeggen: een soort elektronische steekkaart waarop ondermeer de titel, de uitgevende vereniging, plaats van uitgave en het specifieke bezit dat de bibliotheek heeft van het tijdschrift, vermeld staan. Deze beschrijving is terug te vinden in de online publiekscatalogus van Anet, het Antwerpse netwerk van wetenschappelijke bibliotheken, en in de Antilope tijdschriftencatalogus. Elke tijdschrifttitel heeft hier een eigen uniek catalogusnummer. Alle afleveringen van een tijdschrift staan in het magazijn gegroepeerd onder dat specifieke catalogusnummer. Als voor een tijdschriftaflevering alle artikels gewijd worden aan één specifiek thema, maakt de tijdschriftverantwoordelijke ook een catalografische beschrijving van dit themanummer, dat in de catalogus gelinkt wordt aan het tijdschrift zelf. Bijvoorbeeld het tijdschrift 't Wingheroen (catalogusnummer 672878) uit Menen met een aflevering over de geschiedenis van de grensarbeid in haar streek, met de titel "De Meense frontaliers", catalogusnummer 672878:2007,3. Dankzij de online catalogus kunt u thuis al gericht zoeken.

Bovenaan: 't Wingheroen in de online publiekscatalogus
Onderaan: beschrijving van een aan 't Wingheroen gerelateerd themanummer

3. Bewaren

Alle tijdschriftafleveringen komen na ontvangst en eventueel themanummerbeschrijving in een zuurvrije kartonnen doos terecht, in een magazijnruimte dichtbij de leeszaal. Na verloop van tijd, anders gezegd, zo gauw de doos bijna vol is, worden de afleveringen bijeengebonden in speciaal daarvoor ontworpen en op maat gesneden zuurvrije farden, en worden ze naar hun definitieve standplaats gebracht.

4. Ter beschikking stellen

Iedere geïnteresseerde kan het materiaal te allen tijde consulteren in de leeszaal. Na een gratis inschrijving ontvangt de lezer een lezerskaart met een persoonlijke code, waarmee in de catalogusruimte van de bibliotheek boeken, tijdschriften of andere documenten kunnen worden aangevraagd. Dit aanvragen of bestellen kan zelfs van thuis uit. Je laat dan op het online bestelformulier (gekoppeld aan de online catalogus) weten wanneer je langskomt en het materiaal wordt op je naam klaargezet.

Blik in de leeszaal van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

Waarom deponeren bij de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience?

In België verwerft en bewaart de afdeling Wettelijk Depot van de Koninklijke Bibliotheek sinds 1 januari 1966 alle publicaties verschenen op het grondgebied van België en alle publicaties gepubliceerd in het buitenland door auteurs van Belgische nationaliteit.² De meeste landen hebben een nationale bibliotheek met een wettelijke depotregeling, maar veel landen in Europa beschikken evenwel ook over bijkomende depotbibliotheken. Voorbeelden zijn: de National Library of Wales en de National Library of Scotland, de Bibliotheca de Catalunya, de Landesbibliotheken in Duitsland en diverse stadsbibliotheken in Frankrijk. In België, waar cultuur en de zorg voor het culturele patrimonium tot de bevoegdheden van de gemeenschappen behoort, bestaat voornamelijk geen wettelijk kader voor een decretaal depot dat het nationale wettelijke depot aanvult en ondersteunt, al wordt het bestaan ervan vanuit de Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw³ wenselijk geacht en aangemoedigd. Een meervoudig depot biedt immers twee absolute voordelen: een grotere garantie op *volledigheid* (lokale uitgaven en grijze literatuur komen immers niet altijd in de Ko-

ninklijke Bibliotheek terecht) en *veiligheid* (als meerdere exemplaren op verschillende plaatsen worden bewaard, wordt het risico op verlies kleiner⁴).

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience neemt al jaren de rol van aanvullend depot op zich. Enerzijds door haar aankoopbeleid rond bijvoorbeeld Nederlandse taal- en letterkunde; zo koopt ze systematisch boeken en andere publicaties aan van alle Vlaamse en Noord-Nederlandse schrijvers, ongeacht het genre. Ook vertalingen, bibliotheek edities, literaire kritiek, enzovoort, worden hier verzameld. Anderzijds fungeert ze als aanvullend depot dankzij overeenkomsten met diverse instellingen en uitgeverij. Zij doet dit niet enkel voor de heemkundige tijdschriften (via de overeenkomst met Heemkunde Vlaanderen), maar ook voor andere organisaties zoals Stichting Lezen vzw en Herita vzw. Ook de uitgaven van de Stad Antwerpen en de Provincie Antwerpen, of commerciële uitgeverijen zoals Pelckmans worden gedeponereerd bij de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.

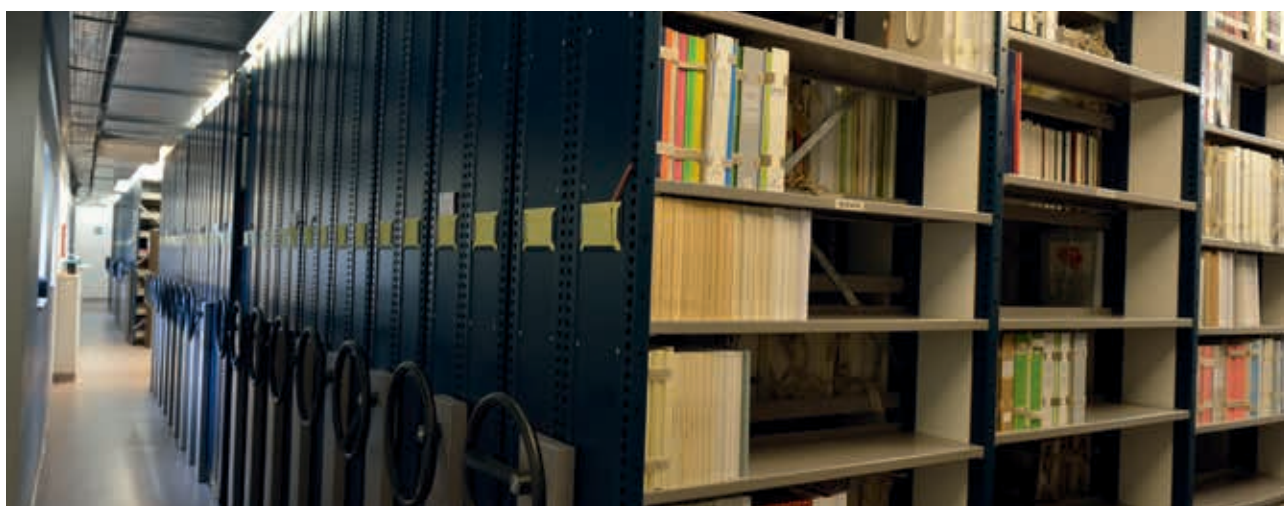
Aandachtspunten i.v.m. het Wettelijk Depot van periodieke publicaties in België

Het Wettelijk Depot van de Koninklijke Bibliotheek is een verplichting voor iedere uitgever en staat los van het depot in de Erfgoedbibliotheek. Een aantal aandachtspunten betreffende het Wettelijk Depot voor tijdschriften en jaarboeken willen we hierbij in de kijker zetten:

- Niet-periodieke publicaties zoals boeken, dvd's, microfilms,... moet men neerleggen in tweevoud. Voor periodieke publicaties zoals tijdschriften en jaarboeken volstaat één exemplaar.
- Het wettelijk depot houdt geen rekening met hoe groot de oplage is van wat men aanbiedt. Zo kunnen heemkringen geen vrijstelling verkrijgen door te stellen dat alleen de leden van de vereniging de publicatie ontvangen.
- De wettelijke verplichting tot deponeren rust op de uitgevers, in het geval van tijdschriften en jaarboeken van de heemkring dus de heemkring en niet bijvoorbeeld de auteurs.
- Overdrukken moeten gedeponeerd worden wanneer ze meer dan vijf bladzijden (zonder de omslagbladen) bedragen en worden aangeboden aan het publiek. Indien de overdrukken tot een reeks behoren moeten ze ook bij minder dan vijf bladzijden gedeponeerd worden.
- Het deponeren moet gebeuren binnen de vijftien dagen na de eerste verspreiding van het werk.

- Per kalenderjaar dient enkel het laatste gedeponeerde nummer van ieder kalenderjaar vergezeld te zijn van een formulier. Bij de uitgave van een nieuw tijdschrift, of wanneer de titel, het formaat of de periodiciteit wijzigt, moet de eerste zending al een formulier bevatten.
- Het depot dient bezorgd te worden op het volgende adres: Koninklijke Bibliotheek van België, Afdeling Wettelijk depot, Keizerslaan 4, 1000 Brussel. Men kan dit afgeven of verzenden (hierbij worden de portkosten betaald door de bestemming).
- Voor niet-periodieke publicaties moet de uitgever inschrijving in het register der uitgevers vragen. Daarna krijgt hij een nummer toegekend door de Koninklijke Bibliotheek. Vanaf dan moet men bijhouden in een register welke werken gedeponeerd werden. Iedere publicatie krijgt dan een volgnummer in een jaarlijkse doorlopende reeks die telkens start met het nummer 1 (bvb. D/2013/11.128/1). Dit nummer moet aangebracht worden in de publicatie op een duidelijk zichtbare plaats. Van deze regeling zijn uitgezonderd de auteurs die hun eigen werk uitgeven. Voor tijdschriften en jaarboeken geldt de verplichte opname van een volgnummer niet, maar het mag wel.
- Wie een publicatie online uitgeeft, kan deponeren op vrijwillige basis.
- Meer informatie is te vinden op: http://www.kbr.be/collections/depot_legal/depot_legal_nl.html

Hendrik Vandeginste

Tijdschriftenmagazijn C2 is een van de moderne magazijnen van de Erfgoedbibliotheek

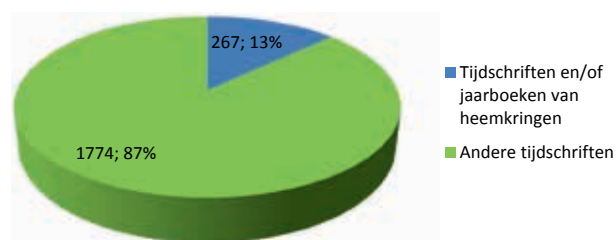
Een stand van zaken

Van de 2.041 lopende tijdschriften die de Erfgoedbibliotheek vandaag ontvangt, zijn 267 titels afkomstig van een heemkundige vereniging. Twee zijn buitenlandse heemkundige tijdschriften (Yser Houck uit Frankrijk en de Nieuwsbrief van de Heemkundige Vereniging Terneuzen).

Van de 267 abonnementen zijn er 245 afkomstig van kringen die aangesloten zijn bij de provinciale koepels voor heemkunde. Onderstaand cirkeldiagram illustreert het aandeel heemkundige tijdschriften en/of jaarboeken op het totaal aantal abonnementen bij Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience.

Vaststellingen: mei 2013

Tijdschriftabonnementen Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

Vaststellingen: mei 2013

	aantal tijdschriften en/of jaarboeken van heemkringen aangesloten bij de provinciale koepels voor heemkunde
Antwerpen	80
Vlaams-Brabant	31
Brussel	6
Limburg	49
Oost-Vlaanderen	58
West-Vlaanderen	39
Overkoepelend	2
Buiten België	2
Totaal	267

Onderstaande vaststellingen hebben slechts betrekking op de 245 titels van kringen die aangesloten zijn bij een provinciale koepel. Loopt het tijdschrift vlot, of is er achterstand? Na de telling begin dit jaar werden intussen bepaalde kringen waarbij achterstand was geconstateerd al op de hoogte gesteld en leverden zij achterstallige nummers alsnog in. Ook werd vastgesteld dat enkele titels met achterstand eigenlijk intussen gestaakt waren. Ook deze gegevens zijn in onderstaande tabel verwerkt.

Vaststellingen: mei 2013

	Totaal aantal tijdschriften en/of jaarboeken in depot	geen problemen	%	achterstand	%
Antwerpen	76	69	91	7	9
Vlaams-Brabant	29	22	76	7	24
Brussel	4	4	100	0	0
Limburg	48	44	92	4	8
Oost-Vlaanderen	51	50	98	1	2
West-Vlaanderen	35	25	71	10	29
Overkoepelend	2	2	100	0	0
TOTAAL	245	216	88	29	12

Oproep

Door de overdracht van hun uitgebreide tijdschriftencollecties tien jaar geleden toonden Heemkunde Vlaanderen vzw en de provinciale koepelorganisaties hun steun en vertrouwen in de samenwerkingsovereenkomst. Met genoegen stelde Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience begin dit jaar al vast dat sinds die tijd bijna 90% van alle bij hun provinciale koepel aangesloten heemkringen trouw hun tijdschrift en/of jaarboek bij de Erfgoedbibliotheek deponeren. Heemkringen uit Antwerpen, West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant sturen hun publicaties rechtstreeks op; in Oost-Vlaanderen en Limburg worden de tijdschriften en jaarboeken in eerste instantie door de koepel verzameld, om ze nadien te deponeren in de Erfgoedbibliotheek.

De depotgeving van de Vlaamse heemkundige tijdschriften wordt dus vrij goed opgevolgd. Toch zijn er nog steeds kringen die niet deponeren, of van de overeenkomst niet op de hoogte blijken te zijn. Aan hen vragen we, na het lezen van dit artikel, om eveneens tegemoet te komen aan de oproep om hun tijdschrift en/of jaarboek gratis toe te sturen aan:

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience,
Afd. tijdschriften
Hendrik Conscienceplein
2000 Antwerpen

Indien u uw tijdschrift of jaarboek liever deponert via de provinciale koepel, zoals het gebeurt in Oost-Vlaanderen en Limburg (zoals hierboven beschreven), neemt u best met uw provinciaal bestuur contact op.

Wat deponeren?

Eén aflevering van elk tijdschrift of jaarboek waarin artikels voorkomen die relevant kunnen zijn voor historisch onderzoek. Een intern periodiek mededelingsblad, berichtenblad of jaarverslag dat geen historisch relevante informatie bevat, dat enkel gericht is aan de leden, met bijvoorbeeld een activiteitenkalender, een verslag van een uitstap, een kwis of een puzzel, etc. hoeft *niet* te worden gedeponerd.

Tenslotte

Over de achtergrond van de overeenkomst en het belang van deze voorname thematische collectie “Vlaamse heemkundige tijdschriften” vindt u aanvullende informatie terug op de website van de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience. U komt daar op uit als u deze weg volgt:

<http://www.consciencebibliotheek.be>

-> Collectie -> Bijzondere collecties -> Thematische collecties -> Heemkundige tijdschriften.

U vindt daar tevens de link naar het volledige overzicht van deze collectie Vlaamse heemkundige tijdschriften, met daartussen ook uw tijdschrift.

- 1) Nummers van uw tijdschrift of jaarboek die er eventueel toch nog zouden ontbreken zijn vanzelfsprekend ter aanvulling zeer welkom (indien nog leverbaar).
- 2) Indien u met het bestuur of een kleine afvaardiging van uw heemkundige vereniging eens graag een bezoek achter de schermen zou krijgen, kan dit zeker geregeld worden.

U kan in beide gevallen contact opnemen met de verantwoordelijke voor de tijdschriftenafdeling: Marcel van den Heuvel, e-mail: marcel.vandenheuvel@stad.antwerpen.be, tel. 03/338.87.39.

Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience
Hendrik Conscienceplein 4 (administratie)
publieksingang leeszaal Korte Nieuwstraat (geen huisnummer)
2000 Antwerpen
www.consciencebibliotheek.be
03/338.87.10 (onthaal) – 03 338.87.33 (leeszaal)
consciencebibliotheek@stad.antwerpen.be

Marcel van den Heuvel
Beheer tijdschriften,
Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience

- 1 E. VAN HOYE en F. DIERICKX, 'Uw publicaties zijn meer ogen waard, naar een Vlaamse erfgoedbibliotheek', in: Binnenkrant, 2004, nr. 1, p. 1-4.
- 2 http://www.kbr.be/collections/depot_legal/depot_legal_nl.html
- 3 Vlaamse Erfgoedbibliotheek vzw, niet te verwarren met Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, is een netwerk van de zes grote belangrijke bewaarbibliotheken in Vlaanderen, waaronder Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, de drie universiteitsbibliotheken van Leuven, Gent en Antwerpen, de Openbare Bibliotheek Brugge en de Provinciale Bibliotheek Limburg. Via diverse projecten en onderzoek wil ze expertise ontwikkelen en kennis verspreiden rond de ontsluiting, digitalisering en conservering van bewaarcollecties. Pas onlangs werd op hun initiatief een voorstel tot onderzoek naar de wenselijkheid van een decretaal depot voor de Vlaamse Gemeenschap goedgekeurd.
- 4 L. SIMONS, *Over koninklijke en andere bibliotheken*, Amsterdam, Dr. P.A.Tiele-Stichting, 2006, p. 20.